

Augustiniánská kanonie ve Šternberku

Iniciátorem založení kanonie byl magdeburský arcibiskup a blízký spolupracovník císaře Karla IV. Albert ze Šternberka. Tento muž, jenž byl během své církevní kariéry také biskupem v Litomyšli a švýcarském Churu, zřídil 4. března 1371 ve městě Šternberku u farního kostela augustiniánskou kanonii pro patnáct členů a obdaroval ji nutným pozemkovým majetkem. Poté, co s tímto úmyslem souhlasil také olomoucký biskup Jan IX., a k témuž datu potvrdil i povýšení farního kostela na proboštský, usadili se toho roku první řeholníci ve městě, patrně v prostorách farní budovy. Kanovníci v čele s prvním proboštem Václavem převzali správu farnosti, městského špitálu a vedli klášterní školu. Pozdější barokní tradice však rozeznávala dva zakladatele kanonie. Vedle prvního zakladatele – Alberta ze Šternberka – byl za druhého fundátora považován jeho synovec a zároveň poslední mužský potomek místní linie moravských Šternberků – Petr. Listinou z roku 1384 totiž Petr ze Šternberka v podstatě „zrušil“ předchozí fundaci svého strýce a založil klášter augustiniánů znovu, či jinak řečeno, nově uspořádal poměry a povinnosti řeholního společenství. Důvodem pro tento netradiční krok bylo zmírnění velkého množství povinností, kterými Albert kanovníky zavázal. Zároveň šlo o zrušení duplicity řeholních společenství, neboť část komunity bydlela ještě v roce 1384 v prostorách u bývalého farního kostela, zatímco jiná část řeholníků již byla usídlena v nově budovaném klášterním areálu vedle šternberského hradu. Petr ze Šternberka tak zprostil kanovníky starosti o špitál a původní místo komunitního života, stojící níže ve městě při starším farním kostele, zrušil. Zároveň věnoval klášteru další statky, což dovoľovalo zvýšit počet řeholníků v kanonii na dvacet pět. Nově budovaná kanonie měla v té době obvyklé půdorysné schéma středověkého kláštera, tvořené v tomto případě dvoulodním kostelem, k jehož jižní straně přiléhal ambit s rajským dvorem.

Založením augustiniánské kanonie ve Šternberku vznikl na Moravě první klášter řádu řeholních kanovníků svatého Augustina. Ve druhé polovině 14. století nebyl tento řád v českých zemích neznámý. Zásluhou pražského biskupa Jana IV. z Dražic byli první kanovníci uvedeni počátkem třicátých let 14. století do Roudnice nad Labem. Ve srovnání s rakouskými zeměmi či Bavorskem se tak ale stalo zhruba o dvě stě let později. Vznik řádu augustiniánských kanovníků souvisí především s postupným procesem transformace života kněží, žijících společně u významných kostelů v rámci kolegiálních či katedrálních kapitul. Tento zdoluhavý proces, charakteristický touhou po zniternění duchovního života a snahou žít podle řeholních pravidel (chudoba, čistota, poslušnost), dostal určité institucionální zakotvení v polovině 11. století v závěrech tzv. lateránské synody. Společenství světských kněží, která přijala život podle řeholních pravidel, si vzala za vzor svého způsobu života řeholi sv. Augustina. První společenství augustiniánských řeholních kanovníků začala vznikat v severní Itálii, jižní Francii a v jižním

Německu.

Vzhledem k přílišné obecnosti Augustinovy řehole byl praktický chod a život kláštera řízen ještě vlastními zvyklostmi, které buď jednotlivé kanonie samy vytvářely, nebo přejímaly z jiných klášterů. Tento způsob přejímání řádových či klášterních statut (obvykle z mateřského kláštera) do nových fundací byl zárodkem vytváření tzv. reformních okruhů a pozdějších řádových kongregací. Augustiniánská kanonie založená roku 1333 v Roudnici nad Labem se stala pro další kanonie v českých zemích mateřským konventem, který předával novým fundacím také svá statuta. V období 14. a 15. století lze proto hovořit o tzv. okruhu roudnické reformy, který zahrnoval nejen nově založené kanonie v Čechách a na Moravě, ale také některé zreformované kláštery v Rakousku, Bavorsku a Polsku. Z českých zemí je možné vedle roudnické kanonie uvést například významnou kanonii v Praze na Karlově, dále kanonie v Kladsku, Třeboni nebo Lanškrouně. Na Moravě působili augustiniánští kanovníci ve 14. století mimo Šternberk ještě ve Fulneku a Prostějově.

Z časového hlediska vznikla většina augustiniánských konventů v českých zemích ve druhé polovině 14. století jako součást poslední velké vlny zakládání řeholních domů před vypuknutím husitských válek. Obliba těchto kanovníckých společenství u vyšších církevních hodnostářů a šlechty, císaře Karla IV. nevyjímaje, byla dána jejich reformním zaměřením spočívajícím ve zniternění náboženského života řeholníků, jež vycházelo z pozic hnutí „nové zbožnosti“ (*devotio moderna*) a stálo tak v opozici vůči tehdejšímu mravnímu úpadku církve. Rovněž zaměření řádu na vykonávání duchovní správy ve městech a studium bylo pro jeho členy velmi přitažlivé a nově vznikající kanonie se brzy staly důležitou součástí světa české předhusitské spirituality. Duchovní i materiální statky českých a moravských klášterů se však vlivem husitských bouří a rozchvácení jejich starých vlastnických práv staly v průběhu 15. století mnohde nefunkčními. Podobně i masivní nápor německé reformace spojený s rozpadem evropské konfesní jednoty působil v 16. století velké ztráty v rozvoji řady konventů. Teprve jasně konfesně vymezené hranice, vzešlé z třicet let trvajících konfliktů první poloviny 17. století, vytvořily možnosti pro nový rozvoj řeholních řádů.

Ve druhé polovině 17. století a na počátku století 18. se pomalu obnovovala hospodářská stabilita jednotlivých domů, což mělo za následek, že starší klášterní areály se začaly proměňovat v nově utvářené celky prostoupené zcela barokním duchem. Vzhledem ke stabilizaci a trvalému přísunu nových kandidátů došlo k rozšiřování klášterních budov, na které se začaly klást požadavky spojené s reprezentací domu a určitého komfortu pro jeho obyvatele.

Šternberská kanonie prošla během 18. století velkolepou barokní přestavbou trvající zhruba 70 let. Na jejím počátku stál probošt Patrik Vavřinec Lehmann (1715–1725) a na jejím konci poslední představený kláštera Ondřej Tempes (1780–1784), který dokončil výstavbu nového kostela. Každý z pětice proboštů – stavebníků vtisknul nově budovanému klášternímu areálu svůj specifický a osobitý ráz. Rozdílné přístupy jednotlivých představených v koncepci stavby i

využívání starších objektů kláštera bylo ve výsledku kompletně ukryto pod sjednocující barokní fasádu. Bezesporu k nejzanícenějším stavebníkům patřil Jan Josef Glätzl (1734–1757), za jehož éry klášter prošel nejen velkou proměnou, ale byl také místem s velmi čilým společenským a kulturním životem. Vážnější narušení desetiletí trvající stavby představovalo snad jen období tzv. slezských válek v polovině 18. století. Nezanedbatelnou složkou dění bylo také systematické budování rezidenční sítě ve větších centrech klášterních statků či jejich komplexní obnova. Významné hospodářské dvory měla kanonie ve Výšovicích na Prostějovsku a Žerotíně na Uničovsku.

Jak je patrné 18. století znamenalo dobu mnoha veskrze pozitivních změn, které byly definitivně a rázně ukončeny v roce 1784, kdy došlo ke zrušení všech augustiniánských kanonií na Moravě. O rok později se tak stalo i v Čechách.

Zpracoval: Mgr. Filip Hradil